

ЦИКЛ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА «НАЇВНІ ПОЕЗІЙКИ»

У статті аналізується цикл Михайля Семенка «Наївні поезійки» (1913), зокрема вияви в ньому традиційного та новаторського, експериментально-го письма і віршування.

Ключові слова: *традиційна поезія, футуризм, експериментальне письмо і віршування.*

В статье анализируется цикл Михайля Семенко «Наивные стишки» (1913), в частности проявления традиционного и новаторского, экспериментального письма и стихосложения.

Ключевые слова: *традиционная поэзия, футуризм, экспериментальное письмо и стихосложение.*

The paper focuses on the tradition and innovation in the poetic cycle “Naïve verselets” by Mikhail Semenko, and discusses his creative experiments in style and versification.

Key words: *traditional poetry, futurism, stylistic experiment and versification.*

Михайль Семенко не соромився свого раннього періоду: в обох виданнях «Кобзаря» (1924, 1925) вміщено розділи «1910 – 1911 – 1912. Prelude» і «1913. Наївні поезійки», за ними йде розділ «1914. Дерзання. Кверофутуризм. Еротези. Поезофіри». Перший вірш, включений до розділу «Наївні поезійки», називається «На волі», він датований 7 січня 1913 р., останній, «Зуби Галі», писався 25 грудня 1913 р. 18 поезій М. Семенко створив у Хоролі, 3 – у Борисполі, 1 – у Круглику, 57 – у Києві, 11 – у Петербурзі.

Ці дев'ять десятків віршів дозволяють простежити поступову футуризацію М.Семенка, накопичення енергії для рішучої відмови від традиційного письма і переходу до письма новаторського, експериментального. Вони також допомагають визначити коло читання, яке М.Семенко копіював, не знаючи про футуризм, і коло, яке впливало на його футуризацію.

Майбутній футурист не цурається класичних розмірів – хоря, ямба, дактиля, амфібрахія, анапеста. М.Семенко може дотримуватися 4-стопного хоря («Струмки», «Осінь жовта», «Образ», «Горобчик-песиміст», «Ми йдем», «Зоряні зливи», «Зуби Галі»), 4-стопного ямба («Дніпро розливсь», «Даремні

сподівання», «Хвиля», «Бажання», «Сон», «Прикре становище», «Люблю», «Квітка на кладовищі», «Прощання», «Останнє», «Гріх», «Наївна поезійка», «Запитання», «Заклик», «Поезопісня», «Як я вмер», «Початок», «Мої пісні», «Казка», «Дерзання», «Заклик»), 3-стопного анапеста («Закотилося сонце»), 4-стопного дактиля («Квітка») та ін.

М. Семенко береться наслідувати народну пісню – вірш «Вийди!..» нагадає пісню на слова М.Старицького «Ніч яка місячна», що стала народною:

Ніченька тиха в'є ніжний серпанок.

Зорі вгорі миготять.

Вийди ж бо, мила, ой вийди на ганок!

Буду до ранку чекать!

Рядок «Щоб землю кануть міг і в небо я злітав» у вірші М. Семенка «До музи» відсилає нас до пісні на слова Михайла Петренка «Чому я не сокіл, чому не літаю». Рядок «Ні, я не можу так жить!» у вірші М. Семенка «Серце заплакане» примушує згадати Лесю Українку – так само, як і рядок «Чудно в неволі співають». У зв'язку з віршем «Ситуація» можна говорити про сліди впливу на М.Семенка віршів Г. Гайне. А вірш «Початок» позначає час знайомства М.Семенка із творчістю Ігора Сєверяніна (він датований 8 грудня 1913р.).

24 листопада 1913 р. У Психоневрологічному інституті виступали із читанням своїх віршів російські поети-футуристи, зокрема й В. Маяковський. Поезії В. Маяковського приголомшили М. Семенка. Його вірші, датовані 24, 25, 26 і 27 листопада 1913 р., стали, за словами М. Петровського, «своєобразної записью» с голоса Маяковского в украинских стихах, поэтическим отчётом о впечатлениях, вынесенных с выступления Маяковского», стали «попыткой органического освоения опыта Маяковского» (1, 166). М. Петровський висловлює здогад, що вірш М. Семенка «Запитання» нагадує вірші В. Маяковського «Послушайте!» й «Адище города», вірш «Мій привіт» – вірш «Нате!» або уривок із трагедії «Владимир Маяковский» (1, 165).

Звичайно ж, не без впливу Миколи Вороного, Грицька Чупринки та Олександра Олеса, М. Семенко вдається до поєднання різної кількості стоп у рядках, до наспівного вірша.

24 листопада 1913 р. М. Семенко пише «Наївну поезійку», яку можна вважати програмною для всього розділу:

Ой люлі люлі любий світ

прийми сутінний мій привіт

бо догоряє серця гніт

і листя сиплеться із віт

ой люлі люлі любий світ

в тобі я щастя не спіткав
спокоею тихого не знав
надію доти лиш плекав
поки я кров у серці мав
поки кохав поки співав

тепер не хочу далі жить
не хочу сонця я любить
пора вже зорі погасить
пора пожовклий лист струсить
щоб не сміятись не тужить

заснути хочу любий світ
останній шлю тобі привіт
бо скрізь я чую завжди ніт
слабий життя твого звіт
ой люлі люлі любий світ.

Попри те, що «Наївна поезійка» написана 4-стопним ямбом, з римуванням ааааа, – це твір без жодного розділового знаку, лишень в останньому рядку стоїть крапка. Привертає увагу й місце написання «Наївної поезійки» – Петербург (у дужках вкажемо й на вірш М.Семенка «Осінь жовта», датований 2 квітня 1913 р., в якому звучить суцільна дієслівна рима; виняток – іменникова рима «світ» - «привіт» у другій строфі.).

Через три тижні після «Наївної поезійки» М. Семенко напише пародійний вірш «В сядві Мрій» (датований 13 грудня 1913 р.), в якому панує дактиль, а дієслівні рими, що звучать у другій і третій строфах «Наївної поезійки» відверто висміюється – на них тримаються дванадцять рядків із двадцяти, у решті рядків римуються іменники у множині й орудному відмінку (прикметним є й вірш «Ars philosophandi», датований 25 листопада 1913 р., де також панує суцільна дієслівна рима – він теж може сприйматися як пародія; не без впливу Миколи Вороного у вірші М.Семенка «Кохання» писався рядок «Душа бринить у сядві мрій»):

Звуки над морем носилися
Муки в повітрі крутилися
Тихими хвилями билися
В серці моєму розбилися
Палко гуділи листочками
Грубо кидалися квочками і т. д.

Окрім «Наївної поезійки» у розділі є й інші обмовки, відступи від певних норм, які, на наш погляд, також свідчать про моменти перетворення, сказати б, гусені на метелика, моменти потріскування кокона, прорізання крил, їхнє виростання для розривання оболонки, за якою – інша якість, лет, а не повзання.

Ми, певно ж, не завжди зможемо розрізнити версифікаційну невправність і свідоме нехтування версифікаційними нормами у творах, включених до розділу «Наївної поезійки». Важливішим залишається те, що поет не вважав за потрібне «причісувати» найкострубатіше рядки. Вже у вірші «Квітка», написаному в Хоролі і датованому 24 січня 1913 р., який можна сприймати як наслідування «Айстр» Олександра Олеся, поет залишає без обробки дев'ятий рядок «Але вона світом не довго втішалась», який руйнує плин 4-стопного дактиля (хоча можна було написати, скажімо, «світом не довго та квітка втішалась»). У вірші «Літом» М.Семенко «не помічає» змін анакрузи - з нульової (дактиль) на 1-складову (амфібрахій). У вірші «Струмки» поет залишає поза увагою метричну неоднозначність у рядках «і хлюпочуть струмочками» та «і плетуться віночками» – від наголосу в словах «струмочками» та «віночками» залежить прочитання цих рядків – чи то воно хореїчне, чи то анапестичне. У віршах «Як ллється проміння» (8 березня 1913р.) та «Не питай» (29 березня 1913р.) М.Семенко також «не помічає» зміни анакрузи. У вірші «До музи» (12 березня 1913р.) спостерігаємо боротьбу тактовика з ямбом:

Ти із-за плеч водиш рукою мою,
Таємних хвиль буття слова мені шепочеш, –
Я все зроблю, усе, що ти захочеш, –
Бо я лиш раб міці й краси твоєї!
Ти крила світлії даєш мені в дарунок,
Щоб землю кинуть міг і в небо я злітав,
А я? Усе віддав тобі, з дитинства що придбав,
За неземний святий твій поцілунок.

У вірші «Майбутнє» (7 червня 1913 р.) три рядки написано дактилем, а п'ять амфібрахієм; викликає подив рима «коли» - «буруни». У віршах «Ситуація» (30 червня 1913 р.) та «Кохання» (9 липня 1913 р.), написаних 4-стопним ямбом, знаходимо вкраплення дольника, а в віршах «Очі блакитні» та «Очі» (обидва – 9 червня 1913 р.), написаних ямбом, дактилем та амфібрахієм, помічаємо рядки, написані дольником і тактовиком. На ці два вірші варто звернути особливу увагу. На нашу думку, М.Семенко, написавши вірш «Очі блакитні», використавши традиційну і для народної пісні, і для символістської поезії палітру, свідомо вдався до її руйнування. Ось вірш «Очі блакитні»:

Очі блакитні в неї
Очі в неї смутні...
Смуток святої лілеї
Сяє в ній...

Очі в неї пестливі
Співучі як море ясне
В час що чекає на зливу...
Турбують мене...

О очі її закохався
В очі лілеї сумні...
Смуток її заховався
В груди мені...

Як бачимо, вірш «Очі блакитні» написаний без розділових знаків (п'ять разів поет ставить трикрапка в кінцях рядків). Вірш «Очі» завдяки першій строфі міг би стати продовженням вірша «Очі блакитні»:

Очі в неї вабливі
як море ясне
привітні смутні й пестливі
торкають мене

Тут звучать слова «сму́тні», «сумні́» і «пестливі́», які не раз повторюються у вірші «Очі блакитні». Проте, заклавши прогнозоване чергування дольника і амфібрахія в першій строфі, поет руйнує його у другій і третій строфах:

Я очі люблю
з тугою за ними слідкую
нудьгую
за сяйвом і вночі не сплю
вдень і вночі їх шукаю
погляд ловлю.

Я очі люблю
в душі почуваю море
і кожна хвилька серцю говоре
про щастя вогню. Зорю мою
у серці своїм я з очей не спускаю
погляд ловлю.

Цій руйнації сприяють і численні переноси.

Отож цілком закономірною в доробку М.Семенка є поява дольника в «Мовчанні» (21 серпня 1913 р.), у «Поеті» (3 вересня 1913 р.), у вірші «Море моєї душі» (3 вересня 1913 р.) та «Осені» (24 серпня 1913 р.), у «Повороті» (24 листопада 1913 р.), у «Маленькому віршику» (27 листопада 1913 р.), у вірші «Ми» (8 грудня 1913 р.), у «Росах і квітках» (13 грудня 1913 р.). Це й дає підстави стверджувати, що М.Семенко одним із перших українських поетів наважився порушити принцип екстраполянтності, який лежить в основі метризованих текстів.

У боротьбі з мелодійністю української поезії М.Семенко вдався до експериментів і на полі рими. Висміявши риму дієслівну, поет запропонував складну риму: «на гру їх» - «у грудях» («Як летється проміння», 8 березня 1913 р.), «буруни» - «коли» («Майбутнє», 7 червня 1913 р.), «синьому» - «кинь йому» («Поезопісня», 27 листопада 1913 р.), «хати нас» - «знати нас» («Ми йдем», 1 грудня 1913 р.), «зливани» - «на диво ми» («Зоряні зливи», 2 грудня 1913 р.). Цілком несподівано у вірші «Поет» (3 вересня 1913 р.) М.Семенко римує «я граю» і «співаю я», хоча, звичайно ж, напрошується «я граю» - «я співаю».

Уже багато мовлено й написано про словотворчість М.Семенка. Саме в «Наївних поезійках» зустрічаються «самопрядка» («Самопрядка», 24 листопада 1913 р.), «поезопісня» («Поезопісня», 27 листопада 1913 р.), «білохуги», «зловесноріченька», «темнонезнаних», «тихоніченька», «ясновесняних» («Підземна річенька», 2 грудня 1913 р.), «живущосмілими», «безмежнодивними», «соняшноекстазами» («Початок», 8 грудня 1913 р.), «світлосрібляні», «земнотомливі» («Мої пісні», 8 грудня 1913 р.), «русокоюсою» («Про Ізеліну», 8 грудня 1913 р.), «обатисемо» («Заклик», 15 грудня 1913 р.), «буйносмільм», «чистобільм», «білореденько» («Зуби Галі», 25 грудня 1913 р.).

Важливими у «Наївних поезійках» є й інші експерименти: зливання закінчень і початків сусідніх слів – як у вірші «Річка душі» (8 грудня 1913 р.):

тихо плеще сярічка душі
кній схиливши сясплять комиші і т. д.

У вірші «Ми» (8 грудня 1913 р.) М.Семенко вдається до оригінального використання переносу:

Чую кроки. Важкі
Чую кроки. Тяжкі
Чую стони. Онтам
Чую стони. Не нам
Ці зітхання. Любіть
Своє, ви його сотворили і т. д.
Якщо ці рядки записані по-іншому –
Чую кроки.

Важкі чую кроки.
Тяжкі чую стони.
Онтам чую стони.
Не нам ці зітхання.
Любіть своє, ви його заслужили...

то анапест зміниться на амфібрахій – це одна з таємниць його вірша, яка розкривається під час читання твору вголос.

У «Самосвідомості» (25 грудня 1913 р.). М.Семенко пробує себе в заумі:

Аж ось коли вродився я
Ну й диво
чекав чекав коли земля
пестливо
мене сплекає врешті решт
щасливо
а я поставлю світу хрест
А! И! О!
І ось живу пишу поеми
чудові
зриваю у садах я теми
шовкові
срібляві роси п'ю
ранкові
не заздрю солов'ю
А! О! І!

Оті А! И! О! та А! О! І! – це заміна рим до слів «ну й диво», «пестливо», «щасливо» та «чудові», «шовкові», «ранкові» – вони у М.Семенка побудовані лишень на збереженні голосних звуків.

Цінними в «Наївних поезійках» є й такі на перший погляд неоковирні вирази, як «і усі ворухливі створіння» («Закотилося сонце», 1 квітня, 1913 р.), «шкляна усмішка на устах», «сміх лящав» («Останне», 25 жовтня 1913 р.), «губи красномовні» («Як я вмер», 28 листопада 1913 р.). Окремо кілька слів варто сказати про вірш «Зуби Галі». Його написано, як уже мовилося, 25 грудня 1913 р. в Петербурзі. Українські поети, як відомо, писали про очі, брови, коси. М.Семенко ж уперше в українській поезії заговорив про біле тіло і білі зуби дівчини, про її білу душу, а ще про кришталеве серце.

Названі приклади свідчать про чутливу реакцію М.Семенка на штампи, про його зневагу до шаблонів, тяжіння до оновлення поетичної палітри української поезії та її версифікаційного репертуару.

1. *Петровский М.* Городу и миру. Киевские очерки. – К., 1990.